İsmail Habib Sevük

O Zamanlar

1920-1923

ÖTÜKEN

İçindekiler

O Zamanlar 9

Birinci Kısım
Sakarya'dan Önce

Güzel Belde 17
İmanın Nuru 21
Kılkış'ın Hüneri 26
On İkincisi! 31
Büyük Lokma! 35
Son Koz 38
Fakat Mümkün Müydü? 41
İçteki Harp 45
Yakup Kadri Bey'e 49
Adaletin Kuvveti 56
Bilet Alırken 60
Kral Hasta Olmuş 63
Nöbet Hamza'nın 66
Zafer Yolu 70
Ruhun Kuvveti 73
Cehenneme Kadar 76

İkinci Kısım
Büyük Zafere Kadar

Kardeş Hükûmetin Sefiri 81
Azerbaycan Marşı 84
Sönmeyen Ateş 86
Buhara Heyetine Verilen Ziyafet 90
İttihatçılık mı, Vehim mi? 95
Bir Cevap! 99
Habbeden Kubbe 101
Meclis'in Yıldönümü 107
İki Ankara 112
Ankara'nın Panoraması 116

Gazeteciler Sohbeti 123
İki Bahar ve İki Gazi 132
Esir Melike 138
Paşa'nın Köşkünde 144
Edirne'nin Mânası 152
Bayramı Selâmlarken 157
Akdeniz'e 160
Büyük Zafer'in Nutku 165

Üçüncü Kısım
Zaferden Sonra

Yeni Gün, Eski Gün 173
Kuvvetsizliğin Kuvveti! 176
Güneş ve Arz 179
Bir Teşbih Münasebetiyle 182
İki Çember 185
En Büyük Gayemiz 188
Ordunun Dersi 191
Desteksiz Millet 194
Kafalar Değişmeli! 197
Bir Hatıra 200
Mukaddes Ateş 203
Milliyetin Mânası 206
Din ve Milliyet 210
Mazinin Mevkii 212
Kavuştuk, Fakat Kaynaşamadık! 214
Kazancımızın En Büyüğü 217
Şairenin Yaptığı 220
Çürük Noktası 224
Bükülemeyen Bilek 227
Bizim "Nevyork"umuz 231
Küflü Silâh 235
"Şem'un"un Saçı 237
Paşa'nın Methinden Hoşlanmayanlar 240
İkiz Umde 244
Çifte Mikrop! 246
Meclis'in Kıymeti 249

Dördüncü Kısım
Gazi ile Adana Seyahati

Dönerken Başlayan Seyahat 257
Adana'ya Giriş 261
Adana'nın Sevinci 266
Altın Yurt 269
Halk Gecesi 274
Gazi'nin Adana'daki Nutuklarından Birkaç Parça 278
Mersin'de Dört Saat 282
Gazi'nin Mersin'de Millet Bahçesi'nde Söylediği Nutuktan 288
Tarsus'un Kıymeti 289
Gazinin Tarsus'daki Nutuklarından Parçalar 294
Selçukîlerin İstanbul'unda 296
Gazi'nin Konya'daki Nutuklarından Birkaç Parça 301
Zaferin Başladığı Hafta 305
Gazi'nin Afyon'daki Nutuklarından Parçalar 310
Çiniler Beldesinden Ankara'ya 314
Gazi'nin Kütahya'da Muallimlere Nutkundan 319

O Zamanlar

Bu kitapta toplanan yazılara "O Zamanlar" denmesi, kıymetin yazılarda değil yazılan zamanlarda görülmesindendir.

"Millî Mücadele", "İstiklâl Savaşı" gibi adlar verilen o üç dört yıllık zaman bütün mazide yoktu; çünkü Türk milleti bütün mazisinde felâketin o kadar sonsuzuna düşmemişti ki o kadar sonsuz bir şahlanış fırsatı eline geçmişti diyebilelim.

O zamanlar, bundan sonraki bütün âtide dahi yoktur. Çünkü Türk milleti bir daha öyle bir felâkete düşmeyecek; çünkü o zamanlarla yalnız ölümden kurtulmuş değil ölmemeye de ermişiz. O zamanlar, hem kendini hem kendinden sonrayı kurtardı.

Üç dört yıllık bir zaman; bir taraftan "hal"i derin bir gayya içinden çelik bir çengelle kancalayıp çıkarış; bir taraftan tarihin mukadderat nehri halindeki önüne geçilmez akışını durduruş; ve bir taraftan da âtiyi nereye gideceği belli bir şose gibi uzatış; o üç dört yılda üç zaman var.

O zamanlar, Türk milletinin kudsiyetidir. Hepimiz bütün küçük hislerin üstüne çıkarak, hepimizin ayakları bu fani dünyanın çatlak maddiyetinden ayrılmış, hepimiz büyük davanın humması içinde etten ve kemikten değilmişiz gibi yaşadık.

O zamanların büyük humması... Aradan bu kadar yıl geçti; hâlâ en sıkkın günlerimde kendimi o zamanların koynuna bırakınca ruhum başka bir âleme atılmış gibi bu âlemin dertlerinden

sıyrılır. O zamanlar, o zamanların içinde yaşayanlar için füsunlu bir devadır.

Refahla saadeti karıştırmamalı; birincisi gövdenin, ikincisi ruhun hakkı. Refahın en sonunda oluruz da saadetten nasibimiz olmaz. Saraylar içinde muztarip hükümdarlar ve kulübeler içinde mes'ut yoksullar görünüşü bundan ileri gelse gerek. Taş çatlasa bu gövdeye ne üç yudum fazla içirebilir; ne üç lokma fazla yedirebiliriz. Fakat ruhun ufukları...

Şeyh Galib'in:

"Bir şulesi var ki şem'-i cânın
Fânusuna sığmaz asumânın"

demesi yalnız en renkli bir şiir değil, aynı zamanda en yüksek bir hakikattir. O zamanların ulviyeti içinde ruhlar fânuslarına sığmayan yakut alevli meşalelere dönmüştü. Ne paye, ne ikbal; bu dünyada ruhların bu şehrâyininden daha güzel bir şey olamaz.

Bu yazıları, beni o zamanlara erdirmiş ve o zamanların içinde yaşatmış olan talihime şükrederek topladım. O zaman yazılan bu yazılar, bir bakıma göre, konuşmaktan ziyade haykırır; bu, hiddetimizdendi. Bir bakıma göre de bu yazılar, dudağını kımıldatıp hançeresinden sesler çıkararak bir şeyler söylüyormuş gibi göründüğü halde bir şey söyleyemeyen dilsizlere benzer; bu, aczimizdendir. Zaten büyük heyecanlar insanı dilsiz edermiş. İstiklâl cengi zamanları ise heyecan değil humma idi.

On yedi yılla on dört yıl evveli arasında yazılan bu gençlik yazılarını, şimdi, hiçbir tarafına dokunmaksızın, olduğu gibi neşrediyorum; yazılar, yazandan çok, yazılan zamanın olduğu için. Onları değiştirmek hakkı yazana da verilemez. Bir yanda, daha iyi görünsün diye yazıyı düzeltmek hevesi, bir yanda, yazılan zamana hıyanet etmemek vazifesi; vazife hevesi yendi.

Yine bunun içindir ki o zaman düşman şimdi dost olan milletlere ait öfkeli satırları da olduğu gibi bırakmak zaruretinde kaldım. Zaten biz bütün Türk milleti o zaman onlara karşı öfkenin en yükseğiyle feveranda olmasaydık bugün onlarla böyle dost olmak liyakatini kazanmış olamazdık. İyi düşman olabildiğimiz için iyi dostuz.

O zamanların bir de yazı şekline girmemiş hatıraları var. Bunlar ruhun füshati içinde henüz küreleşmemiş ziya bulutundan âlemcikler gibi ışıklı ışıklı dolaşıp duruyorlar. Eskidikçe kıymetleşen şarap gibi zaman geçtikçe daha şiirleşen o hatıralar, varsın öyle dolaşıp dursunlar: Eğer yazmak denen ihtirasın pençesi bir gün onlara da uzanmazsa.

Mayıs 937, Cihangir
İsmail Habib

Birinci Kısım
Sakarya'dan Önce

İzmir'e Doğru (Balıkesir)
ve
Açık Söz (Kastamonu)
Gazetelerindeki Yazılar

[Rahmetli Necati ile Vasıf Çınar'ın
Balıkesir'de haftada iki defa, pazar ve çarşamba günleri,
çıkarmakta oldukları İzmir'e Doğru gazetesi,
fiatı yüz para olduğu halde, İzmir'de gizliden gizliye elli kuruşa,
hattâ bir liraya kadar, hem de yüzlerle ve yüzlerle satılırdı.
Yunanlıların bu gazeteyi satanları küreğe, ona yazı yazacakları
idama mahkûm edeceklerini ilân etmelerine rağmen,
yaşları küçük, fakat yürekleri büyük Türk müvezziler,
Türk olduklarını anladıklarının yanlarına sokulur,
"Ondan da var." derlerdi. Ben alelacele imtihanları bitirerek
İzmir'den Balıkesir'e kaçıp geldikten sonra,
920 yazında, gazetenin başmakaleleri, her ikisinin daha vatanî
meşguliyetleri yüzünden bana bırakılmıştı.
Yazık ki o yazılardan elimde ancak iki tane kalmış.
Bu yazıların bile iki tane kalışı,
bana o iki arkadaşa karşı ikiz bir sembol gibi göründü.
Kanlı, canlı o iki gencin kansız, cansız kör birer barsak
parçası yüzünden sönüp gitmeleri, yüreklerimiz çarptıkça
yüreklerimizde çarpacak bir sızıdır.
Ruhlarını hürmetle anıp durmaktan başka tesellimiz yok.
Kitaba başlamadan önce hatıralarına eğiliyorum.
İkisi de rahmaniyetin ebediyetinde aziz olsun.]

Güzel Belde

Akdeniz'in, bu, dünyadaki bütün denizlerden güzel denizin lâtif ve kıvrak bir sahilinde, pek dilber bir belde vardı. Bu belde Akdeniz'in mavi dalgalarıyla Anadolu'nun zümrüdîn kıyılarının öpüştüğü bir yerdeydi. Onun geniş körfezi şehlâ bir göz gibi şeffaf, onun beyaz kordonu nadide bir gerdanlık gibi billûrîn, onun ihtiyar kalesi zerrîn bir tac gibi haşmetliydi ve o bu haliyle mavi gözlü, beyaz gerdanlı, zerrîn taclı bir melikeyi andırıyordu.

Bundan dokuz, on asır evvel "Oğuzhan"ın torunları, onun palabıyıklı, dolgun pazılı, temiz ruhlu, kahraman torunları buraya geldiler. O melike onları görünce "Oh, işte, beklediğim kahramanlar!" dedi ve onların kolları arasına atıldı. Dokuz on asırdır onlar böyle bir melikeye malikiyetlerinden dolayı mağrur, o melike böyle kahramanlara nailiyetinden dolayı müftehir, dokuz on asırdır onlar beraber yaşıyordu.

Bilmem ne zaman, Akdeniz'in diğer bir sahilinde, türedi bir hükûmet belirdi. Bu hükûmetin ülkesi, Akdeniz'in maviliğine doğru uzanmış lekeli bir eli andırıyordu. Haritada bile insana sağından ve solundan bir şey çalacakmış hissini veren bu solucan parmaklı kirli elin üstünde.

Bir gün nasıl oldu? "Oğuzhan"ın torunları pek mi dalgındı, yoksa pek mi kancıkcasına bağlanmıştı, bilmiyorum!

Fakat bir de baktık ki bir gün Akdeniz'le Anadolu'nun birleştiği yerde uyuyan o güzel melike, Akdeniz'in maviliğine doğru uzanan o kirli elin nasırlı pençesine düşmüştü: Bu, masum bir âhûnun vahşî bir sırtlana şikâr oluşu gibi acıklı bir şeydi. Ve işittik ki bu feci manzara karşısında, o gün, sema bile çok ve pek çok ağlamış![1]

O nasırlı pençenin solucan parmakları arasında çırpınan güzel ve bedbaht melike, yaralı göğsünün içinden gelen bir ah ile, melûl gözlerini şarka çevirerek, hazin ve nalân inledi:

- Beni kurtaracak yok mu?...

İleride, yeşil ağaçlı dağların arkasında, palabıyıklı, gümüş çepkenli, temiz kalpli Oğuzhan torunları hep birden kımıldanıp ayağa kalktı. Koyunlarının başında kavallarını çalan sakin çobanlar, tarlasının üstünde sapanını süren halîm çiftçiler, örsünün başında demirini döğen sabur san'atkârlar hep ayağa kalktı.

Kavalları susturup tüfeği, sapanları durdurup bıçağı, çekiçleri bırakıp kılıçları aldılar. Ve yeşil ağaçlı dağların arkasından, altın başaklı tarlaların arasından, kehriba salkımlı bağların üstünden erkek bir seda, gök gürlemesini andıran haşmetli bir nâra yükseldi:

- Korkma güzel İzmir, biz buradayız!

Ve o zaman yalnız güzel İzmir değil, yalnız kollarını sallayarak ilerlemek isteyen o kahpe düşman değil, o zaman bütün dünya anladı ki:

Türk orada idi ve yatakta değil, ayakta idi.

Evet, Türk orada, ayakta, bir sene, tam bir sene bekledi. Gözleri İzmir'e dikili, kalbinde, şehid olanların matemi; ruhunda, ismeti yırtılan kızların intikamı; elinde, o hiç lekelenmeyen silahıyla bir sene bekledi. Elbette yapılan bu kadar facialar cezasız kalamaz diye düşünerek, elbette Avrupa bu kadar açık bir haksızlığa razı olamaz diye avu-

[1] İzmir'in işgal günü müthiş yağmurlar yağmıştı.

narak, ve elbette nasıl olsa İzmir Yunan'a verilemez diye aldanarak bekledi:

Bekledi ve tam bir sene sonra Avrupa, İzmir'i Yunan'a verdi!

Anladık ki bize gelince adalet bir yalan, hak bir mevhume, insanlık bir masal oluyormuş. Hâlâ şefkatimiz zulüm, affımız hakaret, müdafaamız tecavüz telâkki ediliyor.

Öyle ise söz yalnız çeliğin ve merminindir:

Avrupa bilir ki biz bu lisanı Yunan'dan çok iyi konuşuruz! Ne yapalım, çiftçinin başında sabur[2] bir rençber, dükkânının içinde mütevekkil bir insan, evinin içinde şefik bir baba olan Türk pek genç ve pek coşkun bir azim ile yine baştanbaşa silâhına sarıldıysa kabahati bizde değil onlarda aramalı: Biliyoruz ki ölmemek için ölümü göze alan bir milletin nasibi yaşamaktır ve onlar da bilsin ki ölen milletlerin dirildiği bir devirde, dipdiri bir millet öldürülemez!

Korkma aziz vatandaş, pek yakın bir âtide biz bazı felâketlerin zafere giden bir köprü olduğunu göstereceğiz, ve Yunan da, yine pek yakın bir âtide, bazı zaferlerin felâkete giden bir uçurum olduğunu ispat edecek.

Sen büsbütün müsterih ol güzel İzmir ve bak, Yunan'ın solucan parmaklı kirli pençesinde inleyen güzel melike, başını kaldır da bak, yeşil ağaçlı dağların arkasında, altın başaklı tarlaların arasında, gittikçe kesifleşen, gittikçe dalgalanıp çoğalan bir ordu var: Bu ordu hükümdarların iradesiyle, devlet ricalinin faaliyetiyle teşekkül etmiş bir ordu değil; bu, doğrudan doğruya kendini kendi yaratan, bu, doğrudan doğruya ana vatanın koynundan doğan, bu, doğrudan doğruya senin aşkınla tutuşan bir ordudur.

Haydi Türk ve İslâm ordusu, sen evvelce Hâlid bin Velid'in elinde harekete gelmiş bir ecel, Salâhaddin Eyyübî'nin elinde yerinden oynamış bir zelzele, Sultan Se-

[2] Sabur: Sabırlı, sabreden. (Ötüken)

lim'in elinde de hiddetinden kükremiş bir aslan gibi giderdin. Şimdi de git; Türk ve İslâm ordusu! O esir melikeye doğru, bir kasırga gibi, bir zelzele gibi, Selim'den kalmış bir aslan gibi git. Haydi git Türk ve İslâm ordusu, o güzel beldede dalgalanan mavi ve beyaz renklerin mavisini denizin koynuna, beyazını köpüklü dalgaların sinesine gömmek için git.

İzmir'e Doğru: No. 71, 16 Haziran 336 (920)

İmanın Nuru*

Meşrutiyet'ten evvelki devirde idi. Her ruhu bir yeis, her dimağı bir ümitsizlik kaplamıştı. Bedbinlik âdeta münevverliğin bir nişanesi gibi telâkki ediliyor, her dudakta yalnız şu cümle dökülüyordu: Artık bu millet yaşamaz!

Türkiye'nin ölümü: Bu, hariç için güneş doğması gibi, tabiatın kat'î bir hâdisesi, bizim için de iki asırlık bir tedenni devrinin tabii bir neticesi idi. En keyfî bir idarenin en ağır tazyiki altında bütün millet hiç ses çıkaramayan, hiçbir harekette bulunamayan, dermansız bir meflüce benziyordu. Artık "Şark meselesi" yalnız bir miras meselesinden ibaretti. Bir taraftan ölüme mahkûm "Hasta bir adam", diğer taraftan, onun mirasını paylaşmaya muntazır irili ufaklı Avrupa devletleri!

Biz "Ah, ölüyoruz!" diye inlerken onlar "Oh ölüyor!" diye seviniyordu.

Nihayet bir gün, en umulmayacak bir zamanda en umulmayacak bir hâdise oldu. "Hasta adam" nekahat devrini bile beklemeksizin birdenbire ayağa kalkmış, Türki-

---

* Yunanlılar büyük kuvvetlerle taarruza geçtikleri zaman, bizim Balıkesir cephesindeki milis kuvvetleri bir kilometreye birkaç nefer düşecek kadar azdı; maneviyatımızı bozmamak için şarktan Yeşil Ordu geleceğini söyler; ve söyleye söyleye buna kendimiz de inanırdık. Makalenin sonları bunu telmih eder.

ye'de Meşrutiyet ilân edilmişti: "Resne"de parlayan süngüler, "Reval"de hazırlanan kefeni yırttı!

Gazetelere tebliğ edilen üç satırlık Meşrutiyet iradesiyle, artık, mazimizin bütün yaraları kapanacak, barutla ateş gibi yekdiğerine yan bakan unsurlar sütle şeker gibi birbiri içinde eriyecekler, artık bütün harabeler gülşen, bütün Türkiye cennet olacaktı. Bu hayale biz değil hariç bile inandı: Bulgaristan istiklâlinin, Bosna Hersek ilhakının o kadar acele yapılması bizim çarçabuk kuvvetlenmekliğimizden korkulduğu içindi!

Lâkin milletleri saadet ve refaha götürecek bir vasıta olan Meşrutiyet'i biz nifak ve şikaka[1] giden bir yol gibi telâkki ettik:

"Hürriyet-i kelâm"a bedel söğüp saymayı, "Serbestî-i tahrir"e bedel tezvir ve iftirayı, "hâkimiyet-i milliye"ye bedel milleti ezmeyi öğrendik!

Öyle iken Trablus'ta bir vilâyetimiz tam bir sene koskoca bir devlete karşı koydu. Fakat ne çare, kılıçlarımız kadar kalemlerimiz de temiz, yüreklerimiz kadar iz'anlarımız da sağlam, askerlerimiz kadar muharrir ve münevverlerimiz de fedakâr çıkmadı; Trablus'un çölleri içinde bir avuç kahraman hamaset namına mucizeler yaratırken, İstanbul'da da bir avuç muharrir, fırka ve ihtiras harikaları ibda ediyordu[2]: Nihayet kalemlerin levsi[3], kılıçların şehametini[4] felce uğrattı!

İhtiras ve fırıldak kahramanları devletin kuvvetli bünyesini için için öyle çürütmüşlerdi ki iri kemikli Türk gövdesi cılız Balkan devletlerinin ilk darbesiyle devrilmişti.

Ordunun ayağı bence o zaman "Lüleburgaz"dan ziyade gazete idarehaneleriyle kulüp salonlarında kaydı!

---

1 Şikak: Bölünme, ayrılık, anlaşmazlık, bozuşma. (Ötüken)

2 İbda etmek: Yaratmak (Ötüken)

3 Levs: Pislik. (Ötüken)

4 Şehamet: Akılla birlikte ortaya konan cesaret, yiğitlik. (Ötüken)

Ah, o hezimet çok acı ve çok feci idi. Bizim o harpte birçok arazimiz gitti, birçok servetimiz eridi, birçok nüfusumuz eksildi. Fakat biz o zaman, o ülkelerden daha büyük bir kıt'a, o servetlerden daha kıymetli bir hazine kaybettik: Yaşamak ümidi!

Artık o harpten sonra büsbütün bedbin olduk ve bütün ağızlardan yine o menhus[5] cümle döküldü: Bu millet artık yaşamaz!

Herkes bizden ümidi kesmişti. Umumî Harp başladığı vakit bile bize ne dostlarımız fazla ehemmiyet vermiş, ne de düşmanlarımız fazla alâka göstermişti. Türkiye'de servet yok, irfan yok, yol yok, hiçbir şey yoktu. Fakat bütün bu yokluklar arasında, Umumî Harb'in en hararetli bir zamanında, Çanakkale'de, düşmanın seyyar yanardağları andıran zırhlıları önünde, vakur ve muhteşem bir celâdet heykeli yükseldi:

- Ben burdayım ve yaşıyorum, dedi.

Tam dört sene, bu millet efsanevî kahramanlar gibi çarpıştı. Çünkü hepimiz bu harp neticesinde büsbütün kurtulacağımıza iman etmiştik. O zaman, harbin muhtelif safhaları karşısında, bu iman meşalesi bazan meserretli alevlerle parlayarak, bazan yeisli zamanlarda zayıflayarak, fakat hiç sönmeksizin daima, daima ruhlarımızı ısıttı. Bir gün Baltık'tan Basra'ya kadar uzayan büyük bir kütle anî bir çatırdı ile çöküverdi: Hepimiz emellerimizin enkazı altında ezildik. Dört senelik müthiş bir fedakârlıktan sonra bir de baktık ki elimizde her tarafından kırpılmış zavallı bir vatanla her tarafından bağlanmış yaralı bir millet var!

Artık bu sefer hakikaten mahvolmuştuk. Artık en kuvvetli ruhlarda bile bir halâs ümidi kalmamıştı. Her dudaktan, tabiî bir bedbinlikle, yine o cümle dökülüyordu: Bu millet artık yaşamaz!

---

[5] Menhus: Uğursuz. (Ötüken)

Ah bu menhus cümle, bu çamurlu kuyu, biz evvelce de birkaç defa onun içine düşmüş, fakat yine çıkmıştık. Halbuki bu sefer, o kuyudan çıkmak değil, kendimizi hiç kımıldayamayacak zannettik. Mağlûbiyetler milletlere bazan afyon, bazan kamçı gibi tesir eder. Bu mağlûbiyet ise bize afyon gibi de değil de havale gibi tesir etti. Öyle iken işte yine kalktık. Her tarafımızdan sımsıkı bağlandığımız halde, daha dört senelik yaralarımızın kanları dinmediği halde, Mütareke'den sonra birkaç yerimizden kancıkça neşterlendiğimiz halde işte yine kalktık.

Yok artık sabit oldu: Bu milletin ruhunda, nereden geldiği belli olmayan esrarengiz, sihirli bir hayat kaynağı var. Bir millet ki tarihten daha yaşlıdır, bir millet ki ruhundaki hayat kaynağının menbalarını mazinin çok eski, çok karanlık devirlerinden alıyor, bir millet ki nurunu semanın hilâlinden, bir millet ki imanını bin üç yüz senelik ulvî dininin koynundan alıyor: Bu milletin nasibi ölmek değil yaşamak ve yaşatmaktır.

Hiç korkma aziz vatandaş, yanıbaşındaki cepheye bak, işte dört beş gündür yanıbaşındaki düşman kat kat fazla askeri, kat kat fazla topları, kat kat fazla mitralyozlarıyla ağzından köpükler, gözlerinden kıvılcımlar saçan bir kuduz gibi, senin üzerine saldırdı, fakat sen "Dur!" diyince durdu. Halbuki yarın ona sen kalbinde imanın nuru, ruhunda yapılan zulümlerin intikamı, gözlerinde alınacak yerlerin aşkı, kükremiş bir aslan gibi yüklendiğin vakit bu sefer o sana "Dur!" diyecek ve ben biliyorum, sen durmayacaksın: Önünde mâniaları devirip giden bir çığın durdurulamaması gibi, büyük ağaçları kökünden atıp giden bir kasırganın önüne geçilememesi gibi sen de durmayacaksın.

Eğer hâlâ ruhunda endişe varsa, aziz vatandaş, hâlâ ruhunu bedbinliğin karanlıklarından kurtaramadınsa nazarlarını biraz da diğer taraflara, nazarlarını biraz da geniş

ufuklara çevir: İşte Hazar Denizi'nin etrafında, hürriyet ve istiklâline kavuşmuş yetmiş seksen milyon milletdaşın var; işte daha aşağıda ve daha ileride, gözleri sana dikili, kalpleri seninle beraber titreyen yüzlerce milyon dindaşın var; ve işte daha yukarıda ve daha uzakta, mütefessih[6] Avrupa'yı bir kâbus gibi titreten toplardan ve ateşlerden daha kuvvetli bir insan mahşeri var.

Senin Çanakkale'de yaptığın müdafaa hiç de boşuna gitmedi, aziz vatandaş, sen orada akıttığın kanlarla yetmiş seksen milyon dindaşına hayat ve istiklâl, yüzlerce milyon dindaşına ümit ve halâs ve tarihin cereyanına da yine bir mecra verdin. Bütün bunlardan yakında bambaşka bir Asya, yakında bambaşka bir devir, yakında bambaşka ziyalar saçan yeni bir güneş doğacak.

İlâhî meşaleler gibi ruhumu aydınlatan bu imanın nuru, istiyorum ki aziz vatandaş, karanlıkları kovan şuleler gibi, senin de ruhundaki bedbinlikleri dağıtsın.

İzmir'e Doğru (Balıkesir) No. 74, 27 Haziran 336 (920)

[6] Mütefessih: Kokuşmuş, çürümüş. (Ötüken)